

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Conciliorvm Omnivm Generalivm Et Provincialivm Collectio Regia

Ab anno MCCCCXXXVIII. ad annum MCCCCXL.

Parisiis, 1644

Collatio Decimaoctava. Die X. Martii. Auctoritatibus sanctorum patrum
disputatur de Spiritus sancti processione a Patre & Filio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-15490

COLLATIO DECIMAOCTAVA.

DIE X. MARTII.

ANNO
CHRISTI
1439.*Auctoritatibus sanctorum patrum disputatur de Spiritu
sancti processione a Patre & Filio.*

AND. **D**IE decima Martii Florentiæ in conuentu, vt
supra, cœpit cardinalis hoc modo.

CARD. Domine imperator, alias fuit dictum, quod vobis indigentibus de libris nostris, nos exhiberemus, & contra ipsi facerent. Pridie venit in disceptatione de verbis Basiliæ, & dicebant, quod aliter stat in libris nostris, & aliter in suis. Nos scimus, quod vnus ex patribus Græcis habet Basilium: nos petimus vt illum exhibeat; & est pater dominus Mitylenensis.

IMPER. Præsens temporis est disputare, & postea id faciemus.

Luc. 11. CARD. Dicit euangelium: Hoc fac, & illud non omitas. vadat interim.

IMPER. Deliberabimus.

COLOSS. Vidi ego.

IMPER. Mittam.

AND. Cœpit Ephesinus.

EPHES. In præcedenti congregatione, pater reuerendissime, cum proposuerimus examinare auctoritatem magni Basiliæ, & conficere differentiam quæ erat inter libros, quæsiuimus caritatem vestram, si putabatis sententiam vel opinionem fuisse magni Basiliæ, tertium esse Spiritum dignitate & ordine. Cum autem in hoc assenseris, interrogauimus, si etiam sanctorum fuerit hæc doctrina & opinio, vt dicebat Eunomius. Cum autem vos summa promptitudine fuissetis confessi, produximus magnum Basilium manifeste dicentem contra, & vt in libro nostro iacet. Nam, inquit, simulat custodire sanctorum doctrinam, sed non conseruat, & eos qui hanc tradiderunt doctrinam, tacet: consequenter reprehendens eum. ^a Qui fuerint sancti, & quibus sermonibus doctrinam fecerint, numquid dixit, aut fassus est audax homo, qui innuat innouationes doctrinis sanctorum? Si ergo Filius secundus a Patre dignitate & ordine, eo quod ex ipso; Spi-

^a Subdit Ephesinus verba sancti Basiliæ, & ex illis inquit.

ANNO
CHRISTI
1439.

ritum vero sanctum nullo modo suscipit Basilius dicere secundum dignitate & ordine a Filio: non igitur Spiritus est a Filio secundum causam. Ita igitur videtis contradictionem in his quæ vos dicebatis. Deinde vitiatam esse illam additionem colligitis: nam non reddidisset causam, Spiritum sanctum esse a Filio, ille qui nullo modo suscipiebat esse secundum. Hoc autem prætermisistis, sed proposuistis ostendere dictum a sanctis tertium esse dignitate Spiritum. Vnde duas auctoritates proposuistis magni Athanasii, quarum vna simpliciter dicit, quod tertius est ordine Spiritus: altera vero dicit talem ordinem Spiritum habere ad Filium, ut Filius ad Patrem. Ex his tertium esse etiam dignitate probauisse putastis. Ad primam quidem auctoritatem hoc dicimus, quod tertium esse secundum ordinem in diuina Trinitate Spiritum, ut in traditione baptismatis Saluator dixit, etiam nos similiter vobiscum confitemur. Quod autem dignitate sit tertius, admirari nos contingit, quomodo vos capitis hoc dictum, quod nunquam est dictum. Hoc vero in aliis facitis, & dum auditis Spiritum a Patre & Filio, additis, est, & habet esse: dum autem quod a Filio accipit^a, esse dicitis. Hoc autem est accipere ea de quibus quæritur, pro certis; quod est pessima species probationis. Hæc sint dicta ad primam. Ad secundam^b autem dicimus, quod speculanda est intentio istius magni patris in his quæ dicit in hoc, & ad quos sermonem facit. Nam oporteret hunc qui diuinos sermones aggreditur, sicut dicit diuus Cyrillus in actis tertii Concilii, & personas distinguere & tempus, & causam propter quam vnumquodq; dictum est, considerare. Nam isto modo vniuscuiusque auctoritatis sententiam poterit cum gratia Spiritus sancti intelligere. Dicit recolendissimus Athanasius impugnans eos qui Spiritum sanctum impugnabant, qui ordinabant Patrem cum Filio, & eiusdem substantiæ & gloriæ esse profitebantur: Spiritum sanctum autem distinguentes, non dicebant connumerari, sed alienæ cuiusdam & creatæ naturæ. Ad hos cum inueheretur ille generosus, & volens^c consubstantialitatem Spiritus sancti, & æqualitatem naturæ ad Patrem & Filium, ab hoc in quo ordinabatur illis, & eiusdem voluntatis & actionis; ab his enim semper doctores identitatem vere ostendunt.

^a Negabat Ephes. quod accipere a Filio esset idem quod esse a Filio.

^b Sancti Athanasii, quam in fine antecedentis collationis adduxerat prouinc.

^c Subintellige, demonstrare.

^a Quam item
adduxerat
provinc. in fi-
ne anteced.
collat.
Ioan. 3.

Ioan. 16.

Ioan. 17.

Ioan. 16.

Ioan. 15.

Ioan. 16.

Ioan. 14.

^b Id est, si fu-
isset vestrae o-
pinionis.

Ioan. 8.

Ioan. 14.

debant; talia dicit in epistola ^a ad Serapionem episcopum: Filius quidem a Patre mittitur; nam ita dicit: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum mitteret.* Filius vero Spiritum mittit. Nam inquit: *Si ego abiero, mittam Paracletum.* Filius quidem glorificat Patrem, dicens: *Pater, ego glorificavi te.* Spiritus autem glorificat Filium: nam ille, inquit, *glorificabit me.* Filius dicit: *Ea quæ audiui a Patre, hæc loquor in mundo.* de Spiritu autem dicit: *De meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Filius in nomine Patris venit; de Spiritu inquit Filius: *Quem mittet Pater in nomine meo.* Talem autem naturam & ordinem habens Spiritus ad Filium, qualem & Filius ad Patrem, quonam modo, qui hunc creaturam dicit, non idem etiam de Filio ex necessitate sentiet? In his vero non videtur doctor discretus voluisse ostendere unde habeat causam sui esse utraque personarum, imo potius unitatem & consubstantialitatem, ab identitate scilicet voluntatis, & proportionem operationum ostendit. Denique non dicit Filium habere esse a Patre, Spiritum a Filio; neque quod Pater Filium producat, & Filius producat Spiritum. nam hoc ipse dixisset, si voluisset secundum vestram opinionem ^b. Nuncautem, his omissis, dicit, bonam voluntatem Patris quam semper Filius facit, prout & Filii rursus, quam semper facit Spiritus. Filius quidem, inquit, a Patre mittitur, Filius vero Spiritum mittit. Bonam voluntatem missionem esse dicit magnus Gregorius. Igitur bonam voluntatem Filii, puta missionem Spiritus. Filius quidem glorificat Patrem, Spiritus glorificat Filium. In his analogia operum & identitas voluntatis videtur. Quoniam enim ante Filius apparuit mundo, præcognito iam Patre, post hoc cognitus fuit Spiritus, ne viderentur anteferri, vel contrarii dii. Ideo Filius glorificat quidem Patrem, & perficit illius opus: & Spiritus glorificat Filium, & quæ dimittit ille, reuelat discipulis. Filius quidem inquit: *Quæ audiui a Patre, loquor in mundo.* Spiritus vero a Filio accipit, & annuntiat. Nota pater, quos sermones accipit a Filio, annuntiat discipulis: & Filius quæ audiuit a Patre, illa loquitur in mundo. Non ergo etiam esse accipit, ut dicebatis. Et Filius venit in nomine Patris: *Spiritus vero,* inquit Filius, *quem mittet Pater in nomine meo.* Per om-

ANNO
CHRISTI
1439.

nia identitas voluntatis & analogia operum ostenditur: ex ipsa autem & essentia identitas de necessitate colligitur. Nam talem ordinem Spiritus ad Filium habet, qualem & Filius habet ad Patrem. hoc est, ita coordinatus est, & eiusdem naturae Spiritus cum Filio, ut Filius cum Patre. Et quonam modo isti dicunt creaturam Spiritum, non & de Filio idem sentient? Nam sic ordinatur Spiritus ad Filium, ut Filius ad Patrem, & eiusdem est naturae, sicut & identitate voluntatis, & analogia operum ostenditur. Quonam modo est creatura Spiritus? Haec est sententia sancti, & ad hanc intentionem dixit quod dixerat, volens ostendere, non discretionem, imo potius unitatem essentiae: & sic non prodest auctoritas vobis, nec opitulatur opinioni vestrae. Quod autem magnus pater Athanasius non eandem vobiscum habuerit opinionem de processione Spiritus, nec Filium senserit causam Spiritus, nec propter hoc hunc ordinem dixerit, manifeste colligitur ex his quae in aliis dicit, tradens discretionem diuinarum personarum, solum fontem deitatis dicens Patrem, ut solum non genitum. Hoc autem idem est ac si dixisset, solum genitorem, & solum spiratorem. Non ergo etiam Filium sensisset causam Spiritus, qui dicebat Patrem solum fontem deitatis. Habet se auctoritas sic, cuius sermonis intitulatio est, De coaeterna Filii & Spiritus subsistentia: Separatur ab his qui iudaizant, & ab his qui corrumpunt Christianismum, qui Deum de Deo negant, Deum vnum similiter ut Iudaei dicunt: non quia solus^a non genitus, & solus fons deitatis: propterea dicunt solum Deum, sed tamquam infecundum Filii, & infructuosum viventis verbi. Si igitur solus fons deitatis Pater, ut non genitus, hoc est solus genitor Filii, & solus spirator Spiritus: non ergo magni Athanasii opinio fuerat, causam esse Filium Spiritus, & a Filio Spiritum habere esse.

^a Pater. filii-
cet.

PROV. Iste modus inuestigandi veritatem, quam omnes optant intelligere, cum tam prolixis sermonibus & allegationibus, magis impedit veritatem, quam declarat: nec haec fuit intentio a principio nostrae disputationis, sed ut de argumento in argumentum, dato responso, procederemus. Omnes hi patres reuerendi fatigati audientia vnius horae solum ad respondendum auctoritatibus vltimae

allegationis, credo quod parum intellexerunt de respon-
sione ad illas duas, hoc excepto, quod imposuistis mihi,
quod solitus sim inducere auctoritatem cum verbo, est,
cum desit verbum, est. Item quia secundum auctoritatem
magni Athanasii, in qua dicit, quod talem ordinem & na-
turam habet Spiritus ad Filium, qualem habet Filius ad
Patrem: non significat quod inferebam, & tamen nun-
quam replicaſtis hanc auctoritatem in propria forma: nun-
quam bene respondet, qui non bene replicaſt: sed multas
auctoritates introduxiſtis, nec introduxiſtis antedictas.
Secundo intrauiſtis materiam de productione diuinarum
personarum, & de missione. De qua missione temporalis,
necessario tempore suo concludetur, quod si Spiritus san-
ctus mittitur temporaliter a Filio, quod aeternaliter pro-
cedit ab eo: & sic non erat materia hæc introducenda,
quia non faciebat ad propositum: tamen tempore suo re-
spondebimus. Sed vnum volo scire, si dixiſtis hoc modo,
videlicet, quod Filius audit a Patre, & sic audiendo acci-
pit sermones a Patre; quia audientia est respectu verbi, &
hoc est notum in euangelio. Ita dixiſtis quod audit Spi-
ritus a Filio, & sic per illam audientiam accipit sermones a
Filio. Modo hoc bene conceditis; sed dicitis, quod non
sequitur, quod accipit esse. Estne verum, quod hoc di-
xiſtis?

EPHES. Ita dixi, quia & scriptura hoc dicit.

PROV. Ex hac audientia concludam, quod accipit esse
aeternum, ex multis auctoritatibus doctorum vestrorum
& nostrorum. Modo respondeo ad duo dicta. Primo dixi-
ſtis, quod in præcedenti congregatione cum interroga-
uiſti, an sententia Basiliæ esset, quod Spiritus esset tertius
dignitate & ordine, quod ego respondi, hanc esse opi-
nionem Basiliæ. Et hoc iterum dico, & verissima est sen-
tentia Basiliæ, quod Spiritus est tertius dignitate & ordi-
ne, quia liber noster hoc expresse & manifeste dicit. Se-
cundo interrogauiſti, an esset opinio sanctorum: & ego
dixi, quod sic: & voluisti inducere contrarium, sicut &
nunc replicaſti, dicens, quod Eunomius secundum ver-
ba Basiliæ, contemnens opinionem multorum qui glorifi-
cabant Spiritum, simulabat se doctrinam sanctorum ser-
uare, & eos qui hoc dicebant, reticebat. Postea reassum-

ANNO
CHRISTI
1439.

psistis verba vltima, vbi Basilius dicit, quod sanctos qui dixerunt dignitate & ordine tertium esse Spiritum, non potuit adducere. & concludit: Ergone tam audax homo, qui diuinorum dogmatum introduceret nouitates? Ex hoc volebatis inferre contra dicta mea, quia dicit Basilius, quod non potuit adducere: ex quo sequebatur secundum te, quod sancti doctores non erant huius opinionis, cuius contrarium ego dixi. Hæc volui dicere propter verba Basili, vt solutio melius intelligatur; & quia nos habemus Basilium, quem putamus esse verissimum; & quia hic alius qui adducetur, & qui est antiquissimus, idem dicit quod noster, vt dicitur nobis ab his qui legerunt in illo libro.

AND. Hoc medio portatus est liber, qui erat archiepiscopi Mitylenensis, qui repertus est ad literam conformari nostro, & erat antiquissimus liber: quo viso, Ephesus dixit.

EPHES. Iste liber noster est eadem manu scriptus, vt liber vester.

AND. Inspectis libris, visa est maxima differentia.

IMPER. Diximus pridie, quod in Constantinopoli non sunt ita.

CARD. Habetis hic alium Basilium Florentiæ, nisi istos duos?

EPHES. Non.

CARD. Hic in ciuitate hac sunt tres libri, & duo faciunt pro nobis.

IMPER. Non est mirum, quia non debemus respicere ad istos qui sunt hic.

PROV. Ita diceremus nos, quod alibi sunt: quare portastis contrarium vobis? pro nunc stetur his tribus. Item habemus translata[m] hanc auctoritatem tempore Alexandri tertii, qui sunt vltra trecenti anni.

IMPER. Hæc est similitudo, vt si aliquis haberet causam, & vnus haberet centum testes, & contrarios tres, & causa decideretur, vbi essent illi tres?

CARD. ^a Vos vocati ad causam debuistis venire cum iuribus, & vos contraria portastis: sic standum est his.

IMPER. Ius meum apparebit.

EPHES. Introduxi sequentia & præcedentia.

^a De auctoritate sancti Basili, & lib. aduers. Eunom. & de hac responsione card. vide quæ supra retuli collat. antecod. ex sancto Antonino, qui tunc præsens aderat, nota 3.

PROV. Ex his me fundabo, quoad primum punctum tria volo facere. Primo, volo ostendere per aliud testimonium Basili, quod in hoc loco contra Eunomium ipse dicit, Spiritum accipere a Filio. Secundo, volo ostendere, quod dicere prout stat in libro vestro, esset magnam maculam imponere Basilio, & quod pro honore & reuerentia tanti doctoris in ecclesia Dei, qui habuit tam magnum testimonium in Concilio Calchedonensi, non potest quis Christianus suscipere illum modum dicendi. Tertio, ostendam ex antecedentibus & sequentibus, quod hæc sunt vera, quæ sunt in libro nostro: & non exhibeo hæc tria. Non dubito, quin Spiritus sanctus mirabiliter operetur in hoc negotio, quia de ipso agitur, & quod faciet gratiam nobis & vobis: quia idem Spiritus quo repletus fuit Basilius, in hac tam grandi materia non fecit in vno loco scribere vnum, & in alio aliud: quia sancti doctores non sunt contrarii in materia fidei. Cum pridem essem in domo domini sanctæ Sabinæ, & esset nobiscum frater Ambrosius, qui habet bonum donum interpretationis, quia ita de facili legit lingua Latina ex scripturis Græcis, vt si Latinæ forent; allatus fuit quidam liber Græcus valde antiquus & in membranis, vbi sunt multa opera Basili; quem protulit quidam peritus interpres literarum Græcarum, nomine Leonardus Aretinus huius ciuitatis cancellarius: dum frater Ambrosius haberet librum, & quæreremus de epistola Basili, occurrit vna homilia eiusdem de Spiritu sancto^a. Feci illam legi, sperans quia si Basilius alicubi dixit quid de Spiritu sancto, in hac etiam dicit. Audiui eam totam, & cum fuit in hoc passu, gratias retuli Spiritui sancto. dicit enim his verbis: Vnum quidem Patrem, vnum Filium, vnum Spiritum sanctum iuxta diuinam traditionem esse, confitendum est. & subdit: Non dicimus, non prædicamus nec duos Patres, nec duos Filios, quia Filius Spiritus non est, neque nominatur: neque a Spiritu aliqua accipimus, vt Spiritus a Filio^b; sed ipsum ad nos accedentem & nos sanctificantem suscipimus, diuinitatis^c communionem, filiationisque consortium, & æternæ hereditatis arrhabonem, id est signum primitiasque futurorum bonorum. Hæc auctoritas est ita clara, vt clarior esse non possit, quia beatus Basilius dicit, quod non accipi-

^a Homil. 17. in sanctum baptisma, in fine, de qua auctoritate iterum collatione sequenti.

^b Spiritus enim accipit a Filio diuinum esse.
^c Diuinitatis cum illo communionem & filiationis, &c. sic in textu Basili loco citato, de qua auctoritate plura seq. collatione.

ANNO
CHRISTI
1459.

accipimus aliqua a Spiritu, vt Spiritus a Filio; & postea declarat quæ sunt illa quæ accipimus a Spiritu: primo sanctificationem, diuinitatis communicationem, filiationisque consortium: quia vocamur filii Dei, & accipimus aternæ hereditatis pignus, & primitias futurorum bonorum. Hæc sunt quæ accipimus a Spiritu, & ista sunt illa quæ sunt creata, & creantur in nobis a Spiritu. Modo dicit Basilius, quod non secundum istum modum Spiritus accipit a Filio: necessario sequitur quod accipiat esse diuinum, quia omne esse aut est diuinum, aut est creatum. Hoc esse creatum accipimus a Spiritu sancto, & ipse non hoc modo accipit, nec hæc creata accipit. Ergo sequitur quod accipiat esse diuinum. Et sic facta hac comparatione, ipse concludit, & confutat omnium malignantium opinionem, qui præsumerent dicere, quod acciperet illud esse, quod causat in creaturis. Legatur auctoritas.

AND. Lecta est auctoritas in Græco.

PROV. Nunc venio ad secundum, in quo dixi, quod si ponatur prout est in libro vestro, inculpabimus & notabimus Basilius: & ostendo in communibus libris, & refero textum & vestrum & nostrum, vt omnes nostri diligentius intelligant, & vestri clare videant. Noster sic dicit^a: Quæ enim necessitas, si dignitate & ordine tertius est Spiritus, natura quoque tertium esse? Modo vester textus sic dicit: Quæ enim necessitas, si dignitate & ordine secundus est Spiritus, secundum quoque natura esse? quasi dicat, nulla est necessitas. Modo videatis differentiam. Noster dicit, Tertius est Spiritus: & vester dicit, Secundus est Spiritus.

^a Lib. 1. aduers. Eunomium, initio, de quo collatione antecedit, & seq.

EPHES. Non est sic. Sed dic, quæ est necessitas, si tertius est Spiritus, tertium esse natura.

PROV. Placet quod in hoc conueniamus^b. Sequitur in nostro. Dignitate enim secundus a Filio, cum ab eo esse habeat, & ab eo accipiat, & annuntiet nobis, & omnino ex ea causa pendeat, pietatis tradidit sermo: natura vti tertia, neque a sanctis scripturis docti sumus, neque ex dictis sanctorum colligere possumus. Vester dicit sic: Dignitate namque esse secundum a Filio, fortassis veritatis tradidit sermo: ex quo apparet dubitatio Basilius. Postea dimittit quod dictum est, & subdit: Natura vti tertia, neque a fan-

^b Idem est dicere secundum a Filio, vel tertium a Patre.

ctis scripturis docti sumus, neque ex dictis sanctorum colligere possumus. Nunc videamus, quia statim subdit probationem, dicens: Sicut Filius secundus a Patre^a, quia ab ipso; & dignitate, quia initium & causa essendi Patris ipsi est, & per ipsum accessus & adductio ad Deum Patrem: natura nullo modo secundus, quia deitas in utroque una est; & in hoc sumus conformes: & in hoc est redditio causae, quia vult Basilius sic inferre: Ita liquet^b quod & Spiritus quamvis dignitate & ordine succedat Filio, non iam merito sequitur, quod alienae naturae existat. Sic quoad illa quae dicta sunt de Filio, sumus conformes; sed sumus diffformes in illo, Ita liquet, quia vester liber dicit: Ita liquet quod etiam subordinatus est Filio Spiritus, quod & nunc ita concedimus, non tamen sequitur, quod alienae naturae existat. Noster autem dicit, quod succedit, & remouet^c difficultatem. Noster dicit: Dignitate & ordine succedit Filio. Vester dicit: Dignitate & ordine subordinatus est Filio.

EPHES. Dicit succedit, & vterque idem dicit, quod succedat Filio dignitate & ordine.

PROV. ^a Legatis ibi, ita ^b liquet, quod sicut Filius ordine secundus a Patre, quia ab ipso; & dignitate, quia principium & causa ipsius est, & quoniam per ipsum accessus ad Deum Patrem: natura non secundus, quia deitas in utroque una: ita Spiritus sanctus licet succedat Filio ordine & dignitate, ^c vt hoc etiam concedamus, non iam merito alienae dicitur naturae. Venio ad primum, cum dicit, fortassis; & dico, quod haec particula, fortassis, pietatis tradit sermo, magnam maculam inducit Basilio, quia id quod ab aliquo probatur, debet esse notum apud probantem, quia per ignota nullus posset quid manifestare, sed oportet per magis nota minus nota manifestare. Sapientes hoc dicunt, & ratio dicit. Modo hic intendit confutare illam consequentiam, quam Eunomius inferebat, quod si dignitate & ordine esset tertius, vt habebat a doctoribus, credebat, quod esset tertius etiam natura.

In toto processu capituli vult^d deducere ex scripturis, quod aliqui sunt ^e primi, secundi & tertii ordine & dignitate, & tamen non sequitur quod sint tertii natura: & hoc capit pro magno fundamento suo. Si dixisset, fortassis, vi-

^a Ordine scilicet, vt in textu Basili.

^b Alias, videlicet & Spiritus, etiam dignitate & ordine, &c. sic in versione vulgata Basili loco laepe citato lib. 1. induer. Eunomium.

^c prout legebat Ephesinus.

^d Basilius scilicet.

^e vt in angelis.

ANNO
CHRISTI
1459.

deretur dubitare de eo quod expediebat esse certissimum ad confutandum Eunomium: quod absurdissimum est dicere de tanto doctore, quia iste doctor habuit commendationem in Calchedonenſi Concilio, dicentibus patribus ^a Concilii, quod doctrinam ſancti Spiritus ^b diligentius tradidit. Modo ſi dubitaſſet, dicens, fortassis, quomodo potuit dubitans doctrinam Spiritus ^c diligentius tradere? Ex his duobus capitibus nullo modo poteſt poni illa particula ſine magna nota Baſilii: & ideo vt corruptiua veræ ſententiæ debet abradi de libris, vbi eſt ſcripta. Tertio, quia in homilia de Spiritu ſancto ipſe aperte dicit, quod Spiritus accipit a Filio, & hoc ſine vlla dubitatione & trepidatione: imo ex multis auctoritatibus præmiſſis videtur apertiffime, quod Spiritus accipit a Filio, non aliquod creatum, vt nos, ſed diuinum eſſe, vt dixi, quia nil aliud poteſt Spiritus a Filio capere in Trinitate ipſa perſonarum: quia quod Spiritus accipit, ab æterno accipit; quia quod Filius a Patre audit, eſt ſcientia: ſcientia autem in diuinis idem eſt ac eſſe, iuxta expoſitionem omnium Latinorum & Græcorum, vt ego allegabo in ſequentibus. Et ita Spiritus audiens a Filio, accipit a Filio: & illa audientia eſt eſſe, & eſſentia diuina, quæ omnia accipit a Filio. Quomodo eſt imaginabile hoc, quod in hac homilia de Spiritu ſancto, quam fecit in die ſolemnitatis, dixerit accipere ſine dubitatione; & in alio loco ille Spiritus quo erat plenus, feciſſet ſibi ſcribere hanc maximam hæſitationem, fortassis? Nam ratio veritatis, eſt ratio diſcuſa in ſcripturis ſanctis quas homines pleni Spiritu expoſuerunt. Et ex illis concludit contra Eunomium, modo ad particulam vltimam, ibi: Ita liquet, quamuis dignitate & ordine ſuccedat: & contradicit primæ poſitioni & ſibi, quia primo dicit, fortassis: hic autem absolute dicit, quamuis dignitate & ordine, &c. quod dicunt illi ^d falſarii Baſilium hoc concedere; non tamen, inquit, ſequitur, quod alienæ naturæ exiſtat. Sic ex duobus capitibus ex auctoritate allegata, cum dicit, quod accipit a Filio, & neceſſario dicit eſſe, & ^e diuinam naturam: & ex alio capite, quia additio maculat famam Baſilii, aperte oſtenditur, quod ly accipere eſſe in diuinis, eſt idem quod procedere: & ex his testimoniis Spiritus accipit eſſe a Filio, claret manifeſte

^a Parte 3. in allocut. ad Marcianum imper.
^b In ea allocutione dicitur exactam.
^c exactam.

* Eunomius
scilicet in hoc
opere, quod
impugnat Ba-
sil. cuius &
subdit verba.

quod procedat ab eo. In hoc claro testimonio Basilii in-
troduco præcedentia & sequentia. Inchoat Basilius capi-
tulum: Vix saturatus blasphemis contra Vnigenitum, ad
Spiritus transit, de eo quoque suæ toti voluntati consen-
tanea differens. Et notandum quomodo terribiliter inue-
hitur, dicens, quod in hoc opere non dicit^a nisi consequen-
tia secundum suam voluntatem: postea ponit verba Eu-
nomii, scribit autem sic: Cum sufficiat nobis tam multa
scripsisse de Filio, consequens est de Paracleto dicere, nec
sequi indiscussas multorum opiniones, sed sanctorum in
omnibus seruare doctrinam, a quibus cum tertium digni-
tate & ordine acceperimus, tertium natura credidimus.
Hæc sunt verba Eunomii. Et in fine volens incipere, Quæ
ergo^c necessitas; quia dixerat^d contemnens opiniones mul-
torum, quæ sunt indiscussæ, quia viri non multum literati
^e profitebantur Spiritum non multis rationibus, & iste su-
perbus Eunomius videtur non velle sequi istorum opinio-
nem, sed sanctorum opinionem. Modo dicit Basilius, quod
hic Eunomius non exprimebat, qui erant illi sancti: nec
etiam ponebat eorum libros, ex quibus ponerentur aucto-
ritates sanctorum, qui dicerent, dignitate & ordine ter-
tium esse Spiritum; & ex illis crederet per consequen-
tiam, quod esset tertius natura. Modo Basilius vult dicere,
quod tales auctoritates sanctorum non contingit inueni-
ri, qui dicant, quod sit tertius dignitate & ordine, & quod
ex his possit inferri, quod sit tertius natura: & ex hoc ar-
guit eum^f de consequentia sumpta, quia ipsemet ponit
multas auctoritates scripturæ, in quibus apparet de ordine
& dignitate, non tamen quod sit alterius naturæ. Et ideo
concludit Basilius post auctoritatem & exempla angelo-
rum, stellarum & mansionum quæ sunt in vita æterna;
ita concludit: Ita profecto & Spiritus sanctus dignitate
& ordine succedit Filio. Accepimus eum, inquit, tertium
a Patre & Filio numerari, ipso Domino in traditione sa-
lutaris baptismatis docente ordinem, dum dixit: *Euntes
baptizate in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*. In ali-
quam vero tertiam naturam nunquam didicimus^g, &c. Et
probat argumento maximo: Cum duæ res dicantur deitas
& creatura, dominatio & seruitus, sanctificatio & qui
sanctificatur. Et infra dicit sic: In quam parte Spiritum

Matth. 28.

^g Deictum
scilicet, vt in
textu Basilii.

ANNO
CHRISTI
1439.

ponimus? In iis qui sanctificantur? absit: ipse enim sanctificatio est. Nefas ergo est connumerare creaturis eum qui diuinæ beatissimæque Trinitatis adscribitur numero. Ex quo apparet, quod non accipit esse, quod connumeretur creaturæ, quia dicit, quod omnis res aut est deitas, aut creatura: & cum non sit in numero creaturarum, sed in deitate, in illa dicit tertium dignitate & ordine: & dignitas, vt concessum est, dicitur initium & relatio principii in origine diuinarum personarum ad intra. Et hoc Basilius ostendit, dicens non in aliquam naturam tertiam eiici Spiritum, quod proprie^a dicuntur homines, non de his qui habent rationem principii vel causæ super eis. Si est tertius^b, hoc est secundus etiam a Filio: ergo sequitur necessario ex antecedentibus & consequentibus huius capituli, quod Filius sit initium & causa: & hoc non potest esse, nisi per communicationem diuinæ naturæ; quia iste est ordo, vt alias dixi, ex quo aliquis est ab aliquo in diuinis, & ab eo accipit esse, quod dicitur substantia. Modo si accipit esse, quod probatum, concessum & verissimum est: ergo de necessitate procedit. Alia testimonia sunt Basilii, ex quibus ostendetur, quod Spiritus accipit esse a Filio, & procedit ab eo: in quibus luce clarius videbitis, quod idem Spiritus sanctus, qui fecit eum loqui in aliis testimoniis, in hac veritate nullatenus eum fecit loqui cum illa falsitate adiuncta. Hæc sufficiant quoad Basilium. Cum venistis ad primam auctoritatem Athanasii, & ad illam dixistis, quod Athanasius solum intendebat tradere ordinem positum in baptisate, & non replicastis auctoritatem, quam si replicastis, melius respondisset. Dicit Athanasius sic (vt omnes intelligant responsionem, & nouam confutationem quam fecistis) in illo dialogo^c contra Arium ita dixit, prout allegaui. Si ergo Spiritus non est de substantia Patris & Filii, cur connumeravit eum Dei Filius in sanctificationis symbolo, dicens: *Euntes docete omnes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti?* Vult ergo dicere, vt clare omnes intelligant, quod Spiritus sanctus si non est de substantia Patris & Filii, nullo modo esset connumeratus in hoc sanctificationis symbolo. Nouistis vos deinde Græci, quod symbolum Latine dicitur collatio, seu indicium. Et hoc dicit beatus Clemens di-

^a Id est, dicitur de hominibus, non de his, &c.
^b scilicet a Patre.

^c Quem adduxerat prouinc. in fine collat. 17. & cui respondet Ephesus circa initium collat. 18. quam iterum ponderat prouincialis collat. 21. *Matth. 28.*

^a Epist. l.

scipulus Petri, qui post mortem Petri scribens beato Iacobo^a, quomodo apostoli in vnum conuenientes fecerunt symbolum, ponit hanc interpretationem. Dicit, quod collatio dicitur, quia conferentes simul fecerunt sententiam fidei. Dicitur & indicium, quia indicatur quid recte creditur, & quia per hoc cognoscitur Christianus. Ideo Athanasius vocat sanctificationis symbolum, dicens: Si Spiritus non esset de substantia Patris & Filii, non poneretur & connumeraretur in hoc symbolo. Iam sapius dictum & declaratum est, quod esse de substantia Filii, est esse ex Filio, & habere esse ex Filio: sicut esse ex substantia Patris, est esse ex Patre, & accipere a Patre esse, quia idem est. Modo dicit, quod si Spiritus non acciperet esse a Filio, non connumeraretur: non potest accipere esse a Filio, nisi sit principium & causa ipsius^b. Vos dicitis respondendo mihi, quod ego consueui colligere testimonia hinc inde, & quæ non sunt ad propositum, sicut pridie feci, quia ego adduxi aliqua testimonia Epiphani, in quibus posui est, & non ponebatur: & ego nolo retorquere hanc confutationem, & quia in hac præclara audientia sunt peritissimi interpretes Græcarum literarum, & apud vos multi peritissimi in philosophia, & maxime dominus imperator: & omnes voco in testes, si non intelligitur^c. Et in auctoritatibus per me allatis, ego non posui, sed frater Ambrosius transferens, qui dixit, quod de necessitate intelligitur, est. Ita dicit auctoritas^d, Filium vocat, qui ex ipso Spiritum autem, qui solus ab utroque, vel ex ambobus. Modo quæro, si intelligitur, est, apud me necessario intelligitur, & ut vidi ex multis translationibus, hic videtur communis modus doctorum Græcorum, qui in propositionibus, in quibus necessario comprehenditur verbum, non ponitur: ut cum dicitur secundus a Patre, quia ab ipso necessario intelligitur, est. Secundum testimonium fuit^e: Neque Filium & Patrem quis nouit nisi Spiritus, qui veraciter clarificat, qui docet omnia, qui a Patre & Filio. Non ponitur, est, ^f necessario intelligitur. Ad hunc punctum precor ut deinceps utaris verbis moralibus, quia verba non faciunt testimonium validius esse: & deinceps conueniamus, ut cum tales auctoritates ponuntur, in quibus necessario intelligitur verbum, non notes

^b Ipse scilicet
Filius.^c Verbum, est,
in illis scilicet
auctoritati-
bus.^d S. Epiphani-
in Anchorato,
num. 71. & 72.
de qua supra
collatione 17.^e Eiusdem E-
piphani, vbi
supra.^f Supple, sed.

ANNO
CHRISTI
1439.

me in illo^a. Quoad secundam auctoritatem Athanasii, breuiter dico, quod de necessitate ex hac auctoritate Athanasii sequitur, quod Spiritus sit secundus a Filio dignitate & ordine. Et nota bene verba Athanasii, vt ponderes. Dicit expresse, quod talem ordinem & naturam Spiritus habet ad Filium, qualem habet Filius ad Patrem. Modo dicit, quod si quis dicat Spiritum esse creaturam, habebit necessario dicere de Filio propter ordinis conformitatem. Modo, vt alias allegaui, ordo naturæ est quo pullulans pullulat, & importat esse vnus personæ ab alia. Et iste est communis modus philosophorum & theologorum sumendi ordinem naturæ, vt ego alias declarauit: nec est in potestate tua violentare terminos, sed debemus vt, vt doctores vtuntur. Modo si ordo naturæ est ordo originis, quo vna persona capit ab alia, quia natura est principium quo, sicut etiam vester doctor Damascenus ponit, sequitur, quod generatio est ordo naturæ, non sicut generantis, sed sicut eius quo generans generat: & illud principium est quod communicatur, modo ex hac auctoritate^b.

^a Si videlicet exprima quod tacite & necessario inest.

EPHES. Non dicit Athanasius ordinem naturæ, sed ordinem a natura.

^b Interruptus sermo ab Ephesino.

PROV. Ego dico, quod quandocumque vultis, ostendam, quod non potest habere aliam intelligentiam. Et dico, quod si est ordo secundum naturam, quod est ordo naturæ: modo talis ordo præsupponit a principio, hoc est a persona, a qua est alia, relatione principii: & sic si habet relationem principii, communicat sibi hanc naturam, quia istæ productiones sunt naturales: & sic ordine & dignitate sequitur quod Spiritus est secundus a Filio, & quod capiat esse, & sic quod procedat. Ad auctoritatem de missione Spiritus ego respondebo suo tempore.

IMPER. Scitis quod conuenimus, quod disputantes responderent ad quæsitæ breuibus verbis. Hic dicta sunt tot verba, quod nescimus vnde incipiamus, & dies non sufficeret, & videtur vt in alia sequamur breuius.

PROV. Sum longus, quia longa propositio.

AND. His datus est finis concertationi illius diei.

NOTÆ AD DECIMAMOCTAVAM
COLLATIONEM.ANNO
CHRISTI
1459.

¹ *Difficultatem.*] Scilicet non adfunt illa verba, *quod & nunc ita concedamus.* nam, vt supra, præterdit Ephesinus Basilium hæc dicere ex suppositione.

² *Legatis.*] Scilicet prouincialis non fecit vim in verbis, succedit, vel subordinatus; sed in locutione per suppositionem. Ideo voluit ponderari illa verba sancti Basilii, ita videlicet.

³ *Liquet.*] Dixit quod legeretur ibi, ita liquet: & statim ipse legit, paulo ante incipiendo, iuxta textum Ephesini, in cuius lectione desunt illa verba, *cum ab ipso habeat esse, & omnino ab illa dependeat causa:* & sunt addita aduerbium *fortassis*, & illa, *vt hoc etiam concedamus.*

⁴ *Falsarii.*] Id est falsarii addiderunt illa verba, *vt hoc etiam concedamus*, de quibus supra & infra iterum. Hinc corrigenda translatio Latina in editione Parisiensi, anno 1618. in qua legitur particula *fortassis*, & conditionalis, *vt hoc etiam concedamus:* quæ tamen non legitur in editione Parisiensi anno 1547. sine quibus additionibus probat etiam legendum hunc locum sancti Basilii Bessarion in opusculo ad Lascarum in fine huius operis exhibitio cap. 1.

⁵ *Diuinam.*] Græcus scriptor sessione vigesimaprima sic refert: *Non aliud profecto, quam suum esse, & originem diuinamque naturam.*

⁶ *Necessitas.*] Indicat verba Basilii, vbi concludit non sequi ex eo quod sit tertius ordine, esse etiam tertium natura: & statim refumit propositiones prauas Eunomii.

⁷ *Contemnens.*] Eunomius scilicet, vt paulo ante verba, *quæ ergo necessitas*, dicit Basilii loco sæpius citato, scilicet libri tertii aduersus Eunomium initio.

⁸ *Profitebantur.*] Contemnebat indiscussas opiniones sanctorum, qui profitebantur Spiritum esse Deum, nullis rationibus fundati.

⁹ *Consequentia.*] Si enim Eunomius produxisset auctoritates sanctorum dicentium tertium esse Spiritum dignitate & ordine, ex illis recte consideratis appareret, non posse inferri, tertium esse natura: arguitque eum de consequentia quam ipse infert, non quæ per se inferatur. Pro intelligentia videndus textus Basilii loco supra citato.

COLLA-